

Äiti vessaan vilahtaa,
ovi lukkoon kilahtaa.
Hiljaista on hetkisen.
Äiti saapuu hymyillen.

Loppuu lasten leikki hurja,
mieleen hiipii pelko kurja.
Äidin katse outo on,
tyhjä, vieras, levoton.

Äiti tavaroitaan pakkaa,
lupaukset roskiin nakkaa.
”Hetkiseksi lähden vaan,
isää kotiin hakemaan.

Tulen toki laittamaan teidät
kaikki nukkumaan.
Pesen, hoivaan, pajailen,
rakkaimpani peittelen.”

(Saara Laiho. 2003. ”Et ole
yksin pikku Kurre” julk. A-
klinikkasäätio / Perho-
projekti)

PÄIHDEPERHEET

Vanhemmat ja lapset yhdessä
hoidossa

Martta-hotelli, Helsinki, 10.1.2004

Järvenpään sosiaalisairaala

Osh Eija Ruukonen

Elto Leena Larkovuo

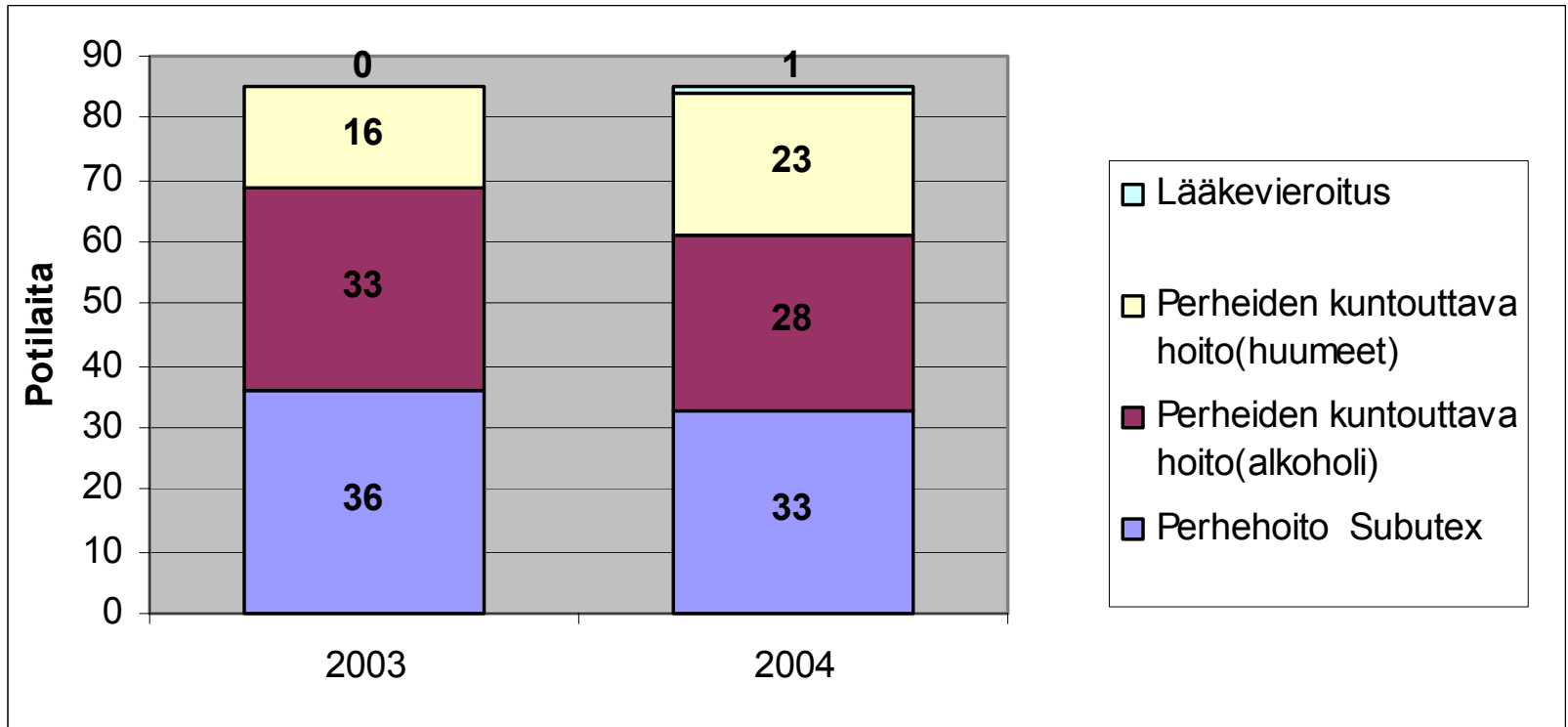
PERHEOSASTO

Perheiden hoitoa 1950 – luvulta lähtien, vuonna 1968 perhehoito viralliseksi hoito-ohjelmaksi.

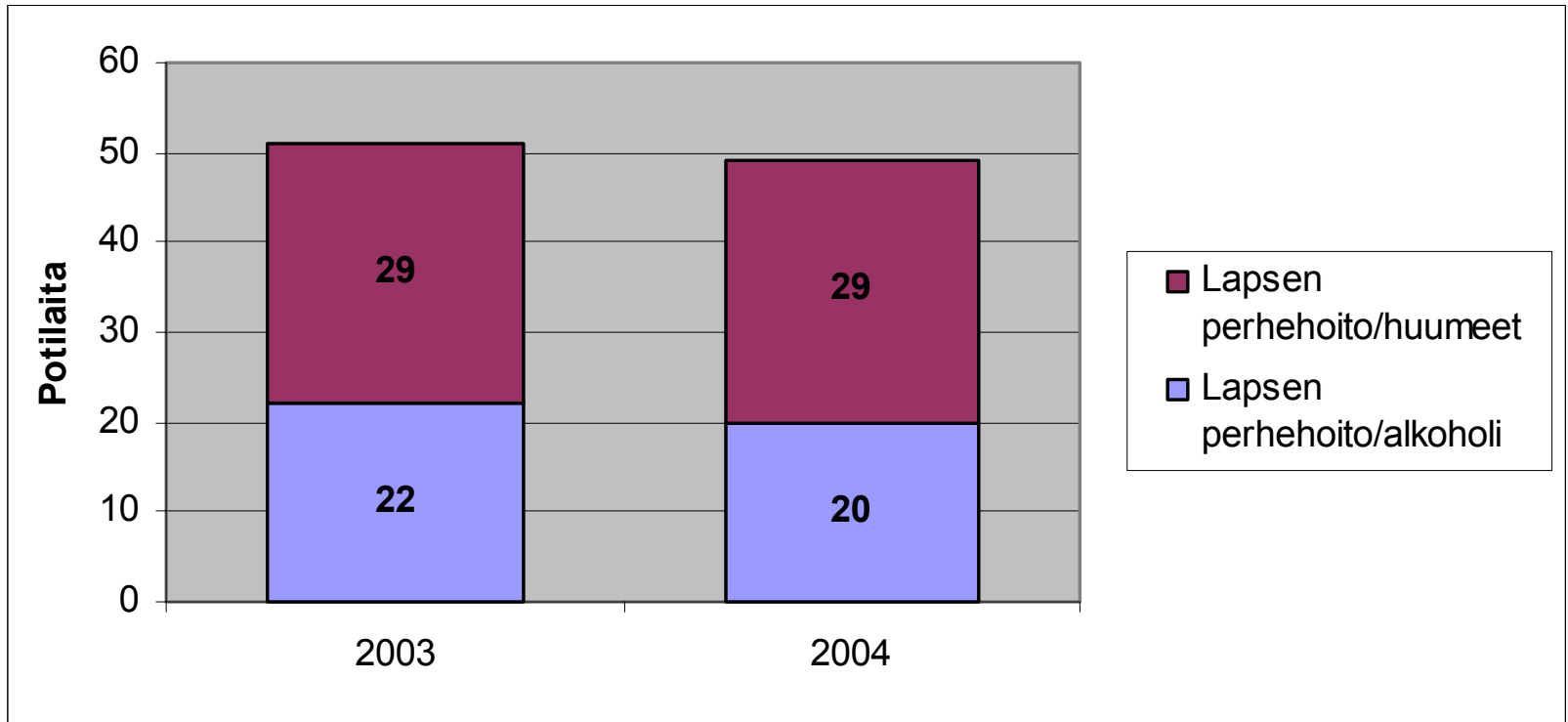
Osastolla 10 perhepaikkaa:

- 4 paikkaa perheille, joissa vanhemmilla alkoholin ja / tai lääkkeiden käyttöä
- 6 paikkaa perheille, joissa vanhemmilla huumausaineiden , lääkkeiden ja / tai alkoholin sekakäyttöä.

Potilaat - aikuiset

Potilaat - lapset

- Perheosasto toimii kahdessa yhteisöhoidon mallin mukaisessa yhteisössä.
- Laitoshoidon jälkeen tukiasuminen mahdollista sairaala-alueella.
- Perhehoito on tarkoitettu perheille, pariskunnille ja yksinhuoltajille eri ikäisine lapsineen sekä raskaana oleville. Äitiys- ja lastenneuvolapalvelut sekä koulunkäynti järjestyvät hoidon aikana.

HENKILÖKUNTA

- osastonlääkäri
- osastonhoitaja
- viisi erikoissairaanhoitajaa
- kaksi sosiaalityöntekijää
- erityislastentarhanopettaja
- kaksi perhetyöntekijää
- sairaala – apulainen
- lisäksi sairaalan yhteiset : psykologi, toiminnallisen hoidon ohjaaja, fysioterapeutti, sairaalapastori, psykiatrin konsult.

Hoito-ohjelma

- yhteisöhoito
 - yhteisökokoukset
 - vastuuvuorot
- ryhmähoito
 - keskusteluryhmät
 - toiminnalliset ryhmät
 - informatiiviset ryhmät
- perhe-, pari- ja yksilökeskustelut
- verkostotyö
- perheenä yhdessä oleminen, arjen eläminen

Perhekohtainen hoitosuunnitelma

- vanhempien päihdeongelma, hoidon tavoitteet ja päihteettömät selviytymiskeinot
- vanhemmuus
- parisuhde
- vanhempien ja lasten välinen suhde
- lasten tarpeet ja hyvinvointi
- yhteistyö lastensuojelun ja muun verkoston kanssa
- jatkohoito

Perhehoidossa korostuu

- lapsen näkökulma
- parisuhteen näkökulma
- vanhemmuuden näkökulma
- varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen
- lapsen hoidon ja kasvatuksen tukeminen ja siinä avustaminen
- arjen sujuminen, suunnittelemisen ja ennakoitavuus

VANHEMPIEN PÄIHTEIDEN KÄYTÖN VAIKUTUKSET ERI IKÄVAIHEISSA

- Lähde: Tiina Holmberg. 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Julk. A-klinikkasäätiö /Perhoprojekti, raporttisarja nro 48.

VAIKUTUS SIKIÖÖN

- runsas alkoholin käyttö -> keskushermostovauriot, henk. kehityksen hidastuminen, epämuodostumat, häiriöt aivojen keh:ssä
- fetaali alkoholisyndrooma (FAS), fetaalialkoholiefekti (FAE)
- huumeet -> tuskaisuus, levottomuus, alipaino, pienipäisyys, eriasteiset vammat, mahd. hepatiitit, maksatulehdukset, HIV-viruksen tartuntariski, altistuksesta johtuvat syntymän jälkeiset vieroitusoireet
- myös isän päihteiden käyttö voi vaikuttaa välillisesti sikiöön (henkinen / fyys. väkivalta -> vaikutukset äitiin -> lapseen)

VAIKUTUS VAUVAAN

- perustarpeiden (ravinto, uni, puhtaus, psyykk. ja fyys.tarpeet) tyydyttymisen viivästyminen, puuttuminen
- ongelmat varhaisessa vuorovaikutuksessa
- kiintymyssuhteen kehittymisen vaikeutuminen, häiriintyminen
 - > vaikeudet perusturvallisuuden ja luottamuksen kehittämisessä
 - > vaikutukset tunne-elämän kehitykseen, ihmissuhteisiin
 - > ” kykyyn jäsentää maailmaa ja käsitellä ajatuksia
- tunneilmaisu vähäistä (apaattisuus) tai ylikorostunutta (ärtyneisyys)
- ”Turvallisesti kiinnittynyt lapsi odottaa maailmalta ja toisilta ihmisiltä hyvää, turvattomasti kiinnittynyt lapsi näkee maailman pahana ja ihmiset epäluotettavina.”

VAIKUTUS LEIKKI-IKÄISEEN

- traumaattisessa kriisissä eläminen vähentää lapsen voimavaroja normaaliin kehitysvaiheeseen kuuluvista kehitystehtävistä selviämisessä
- turvattomuus kiintymyssuhteissa ja suhtautumisessa ympäristöön, syyllisyys, häpeä ja mukautuvaisuus suhteessa ongelmaisiin vanhempiin tuhoaa kykyä olla luova ja tutkiva ja vähentää uskallusta aloitteellisuuteen
- lapsi voi olla ahdistuksenomaisesti ripustautunut vanhempiinsa, takertuva tai päinvastoin liiankin rohkea tekemään tuttavuutta kenen tahansa vieraan kanssa ja omillaan toimeen tuleva

- kokee oman käyttäytymisen (tuhmana olemisen) olevan syy vanhemman päihteiden käytölle
- purkaa ahdistusta ym. tunteita leikeissä, piirustuksissa ja somaatt. oireilemalla, joskus taantuen pienemmäksi (kastelu, tuhriminen, lätystely), painajaiset, fobiat ja ahdistusreaktiot
- häiriöt tunnekäyttäytymisessä; pyrkii selviämään tilanteista järkeilyn avulla, ei päästä normaaleja tilanteenmukaisia tunteita esiin tai päinvastoin ilmaisee tunteitaan räjähdysmäisen voimakkaasti, vaikeudet tulkita toisen ihmisen tunneviestejä oikein
- ottaa vastuuta, vanhemman roolia ja tehtäviä hoitaakseen (esim. pienempien sisarusten hoivaaminen, rajojen asettaminen, siivoaminen)

VAIKUTUS KOULUIKÄISEEN

- ymmärrys perheen ongelmien vakavuudesta ja huoli vanhempien pärjäämisestä lisääntyy
- häpeä, pelko ja salailu
- vanhempien tarkkailu ja päihteitten käytön ennakointi
- vanhemman /-pien tukipilarina toimiminen, joskus toisen vanhemman turvallisuudesta huolehtiminen
- keskittymisvaikeudet, mahd. oppimis-, sopeutumisvaikeudet koulussa
- valehtelu, "esittäminen", käytöshäiriöt, masentuneisuus, vetäytyminen
- kodin rajattomuus aiheuttaa helposti törmäyksiä, hankaluuksia kodin ulkopuolella, koulun ja kaveripiirin säännöt, rutiinit, jakaminen, empatia ja vastavuoroisuus voivat olla lapselle vieraita
- ongelmatilanteissa nuorella puutteelliset "eväät" ratkaista ristiriitoja -
>kiusattavan tai kiusaajan rooliin joutuminen

VAIKUTUS MURROSIKÄISEEN

- turvattomuus näkyy joko kaikenlaisen riskinoton välttämisenä, vetäytymisenä itseen tai ylisuurena riskinottona ja holtittomuutena
- vaikeudet oman identiteetin etsimisessä ja löytämisessä
- vaikeudet ottaa vastaan nuoruuden haasteita kaikkine muutoksineen
- viiveet moraalin ja empatian kehityksessä ja ongelmanratkaisutaidoissa voivat edesauttaa nuoren ajautumista epäsosiaaliseen käyttäytymiseen ja rikollisuuteen
- huono itsetunto ja kotoa saatavan tuen puute saa nuoren ajattelemaan " mitä millään on väliä"
- aiemmin koetut ja mahd. läpikäymättömät traumat voivat aktivoitua, mielenterveysongelmat voivat alkaa /syvetä
- nuoren ymmärrys ja kyky vertailla omia kokemuksia toisten kokemuksiin lisää tuskan määrää

- mahd. alkoholi- ja huumeekokeilut
- kodin puuttuva tai vähäinen kontrolli ja rajat, joskus vääristynyt suhtautuminen päihteisiin edesauttaa nuoren päihdekokeiluja
- vanhemman / nuoren roolien epäselvyys lisää nuoren turvattomuutta ja riskiä päihteidenkäytölle, esim. yhdessä ryypääminen, huumeiden käyttö
- perheen moniongelmaisuus voi johtaa nuoren syrjäytymiseen

LAPSI MUKANA PERHEHOIDOSSA:

- **Perhekeskustelut** -> vanhempien / yh-vanhemman yksilöll. huomioiminen ja tukeminen, lapsen tarpeiden esille nostaminen ja vanhemmuuden tavoitteiden konkretisoiminen ja seuranta, lapsen kuuleminen
- **Välineinä:**
 - ”**Perhetilannepuntari**” -> Vanhemman / työntekijän huolenaiheiden, lapsen tilanteen ja tarpeiden esille nostaminen, perheen nykytilanteen selkiyttäminen
(Kts. Häggman&Laitila , Ruskomaa L& Euramaa K-I. 2000 Varhaista tukea lapsiperheille – kokemuksia Lapsiperheprojektin perhetyöstä. MLL.)
 - ”**Vanhemmuuden roolikartta**” -> Lapsen tilanteen ja tarpeiden ja vanhemmuuden keh.tarpeiden esille nostaminen, vanhemmuuden arvioiminen ja tavoitteiden konkretisoiminen, esim. kirjalliset suunnitelmat (Kts. Helminen M-L., Iso-Heiniemi M. 1999 Vanhemmuuden roolikartta. Suomen kuntaliitto)

- **Selvin päin arjen eläminen**, ilojen ja surujen kokeminen, konkr. askareet lapsen kanssa (esim. siivous, pyykkäys, ulkoilu, ruokailu)
- **Perheliikunta** -> yhdessä tekeminen, kokeminen ja uuden oppiminen, esim. liik.leikit, laulut, ilo, virkistyminen
- **Vauvahieronta ja varhaisen vuorovaikutuksen tukeminen**, esim. laulut, leikit, lorut. Työntekijä tukena, mallina, korvaajana, oppaana.
- **Perheryhmät** -> yht. pohdintaa, uutta tietoa ja taitoa, yht. kokemusta
- **Toiminnallinen hoito ja kuntoutus**
-> vastuullisuuden ja aktiivisuuden lis.(esim. ruoanlaitto, ulkoilu, oleminen ja tekeminen lapsen kanssa)

PERHEHOIDON HAASTEITA JA KYSYMYKSIÄ

- Luottamuksen rakentaminen
- Avoimuus, suoruus, rohkeus vuorovaikutuksessa perheen kanssa
- Varhainen puuttuminen -> Ajoissa apua!
- Lapsen etu / vanhemman etu? Priorisointi!
- Kuka / mitä / miten / miten paljon / missä iässä puhutaan lapselle päihdeongelmasta?
- Tavoitteiden konkreettisuus, seuranta ja palaute – myös positiivinen!
- Perhettä tukevan verkoston kokoaminen ja työnjako, yhteinen kieli
- Jatkohoidon, -kuntoutuksen järjestäminen koko perheelle, myös lapselle
- Nuoret huumeperheet - yli sukupolven ulottuva päihdehistoria ja last.suojeluasiakkuus
- Motivaatio, toivo! ”Mun pitää olla raitis, koska lapset tarvii mua”!

ILMAN APUA LAPSI ON VAARASSA SYRJÄYTYÄ

Käsittelemätön trauma ja läpikäymätön surutyö murtavat lasta ajan myötä pikkuhiljaa ja huomaamatta

- näkyy mm. leikeissä ja käyttäytymisessä ahdistuneisuutena ja ongelmina sosiaalisessa kanssakäymisessä
 - tulkitaan valitettavan usein negatiivisesti: ”häirikkö”, ”kiusaaja”, ”ongelmalapsi /- nuori”
- > negat. kehä -> itsetunto ja omanarvon tunne heikkenee, tilalle käsitys itsestä huonona ja pahana
- vaikeista kokemuksista huolimatta päihdeperheen lapsi voi pärjätä myös hyvin. Taustavaikuttajina oma persoonallisuus ja vahvuudet, ainakin yksi lapsesta välittävä, läheinen ihminen ja mahdollisuus käsitellä jossakin vaikeita kokemuksia.

LAPSI TARVITSEE SUORAA JA HENKILÖKOHTAISTA APUA

pelkkä vanhempien auttaminen ei riitä!

- Lapsi tarvitsee henkilökohtaista tukea, joka on suunniteltu nimenomaan lapsen kokemusmaailmaa ja yksilöllisiä tarpeita huomioon ottaen.
- Lapsen auttaminen yhteydessä lapsen omaan perheeseen, koska lapsi riippuvainen vanhemmistaan ja perheen merkitys lapselle suuri.
- Huom! lapsen ikä! Vastasyntynyt, vauva ei voi odottaa! (Varhainen vuorovaikutus!) Vanhemmuuden tukeminen ja tarvittaessa korvaaminen, jos vanhempien voimavarat vähäiset tai puuttuvat.

LAPSI TARVITSEE TUKEA TRAUMA- JA SURUTYÖHÖNSÄ

- Päihdeperheessä elämiseen liittyvien kokemusten ja tunteiden työstäminen, purkaminen ja sureminen tärkeää -> tie eheytymiseen ja tulevaisuuden kohtaamiseen selviytyjänä.
- Suojatekijöiden turvaaminen riskiolosuhteissa kasvavalle lapselle.
- Osa suojaavista tekijöistä lapsesta itsestään lähtöisin: esim. ”helppo, rakastettava persoonallisuus”, hyvät tunne-, vuorovaik.taidot, älykkyys...
- Ympäristöstä lähtöisin olevia suojaavia tekijöitä: turvallinen kiintymyssuhde ainakin yhteen hoitavaan aikuiseen, mahdollisuus korvaaviin ihmissuhteisiin (tukihenkilö, sijaisperhe, isovanhemmat), mahdollisuus korjaaviin kokemuksiin esim. vertaisryhmässä, yksilöterapiassa ja ystävyysuhteet pv.kodissa, koulussa, harrastuksissa, avohuollon tukitoimenpiteet, kotikäynnit, perhetyö.
- Haasteena niin vanhemmille kuin työntekijöillekin voimakkaasti reagoiva, tunteitaan ilmaiseva tai vetäytyvä, masentunut lapsi.

LAPSEN AUTTAMISEN KEINOJA

- varhainen vuorovaikutus, vauvahieronta
- sadut, tarinat ("tunnetarinat" -> sis. toivoa, lupausta, opetusta, viisautta) esim. Viisas Pöllö toteaa: "Itke vaan, se helpottaa, kun surut, huolet ahdistaa, on kertominen rohkeaa."
- nukketeatteri, teatteri
- piirtäminen, maalaaminen + juttelu esim. piirretään, mitä tunteita lapsi uskaltaa näyttää, mitä tunteita vaikea näyttää tai haluaa pitää piilossa, työntek. auttaa lasta puhumalla omista tai toisen lapsen tunteista ko. tilanteissa
- tunnetaitojen kasvattaminen esim. leikkien, laulujen, pelien, harjoitusten avulla, tunteita nimeämällä, näyttämällä, esim. empatian opettamista aikuisen empaatt. suhtautumisen, lohduttamisen, sylittämisen, kantamisen, rapsuttelun kautta

- musiikki, laulut, lorut
- itsetunnon ja minäkäsityksen vahvistaminen, selviytymiskeinojen lisääminen vahvuuksien tunnistamisen ja kannustamisen kautta
- turvallisuudentunteen palauttaminen (fyys. ja psyykk. kannattelu, empatia)
- perheliikunta -> posit. kokemukset ”selvistä” aikuisista, yht. ilo
- vanhempien auttaminen huomaamaan lapsen tarpeet, ”käsikynkässä” tekeminen, mallina toimiminen, kysyminen: ”miten voisin auttaa?”, ”huomasitko?”, ”saanko sanoa, mitä olen havainnut?”, ”miten tämä juttu voisi toimia vielä paremmin?”, ”mitähän sinun lapsesi haluaisi?”
- leirit lapsille, perheille
- vertaisryhmät
- terapia

(Lähde: Tina Holmberg. 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma)